

Christina Sandquist Öberg käänt. ja toim., *Biblia pauperum. De fattigas bibel. En rik inspirationskälla för senmedeltiden. Ny edition med faksimil av blocktryck från 1400-talets mitt med svensk översättning och kommentarer, appendix av Pia Bengtsson Melin*, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien: Stockholm 2013. 126 s.

*Biblia pauperum*in sivuilla kerrotaan Raamatun tapahtumista kuvan ja tekstin avulla. Kuvasarjoihin on liitetty tekstiruutuja ja -nauhoja, joiden tarkoituksena on ohjata katsojaa ja tähdentää kuvien sanomaa. Christina Sandquist Öberg on kääntänyt tämän keskiaikaisen kuvateoksen tekstit latinasta ruotsiksi *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien*in vuonna 2013 julkaisemaan teokseen. 1460-luvulle ajoittuvaa näköispainosta on helppo seurata, sillä puupiirrosten tekstien tulkinnat ja käännökset ovat samalla aukeamalla. Latinisti Sandquist Öberg on laatinut myös tekstisitaatteihin seikkaperäiset selitykset ja kirjoittanut teokseen lyhyen johdannon.

Puupiirroksiin on kuvattu 40 Uuden testamentin keskeistä tapahtumaa. Jokaisen painolehden kuvasarja on toteutettu typologiseen selitysmalliin perustuen; Vanhan testamentin henkilöt ja tapahtumat esitetään Uuden testamentin tapahtumia edeltävinä, enteilevinä ja niitä selittävinä. Esimerkiksi Kristuksen hautaan asettamisesta kertovan keskuskuvan vasemmalla puolella on puupiirros, jossa Joosefin veljet heittävät hänet kaivoon. Oikeanpuoleisessa sivukuvassa Joonan heitetään mereen suuren petokalan syötäväksi. Näiden Vanhan testamentin kuvakertomusten ohella myös latinankielisillä teksteillä on keskuskuvan sanomaa selittävä ja vahvistava tehtävä. Sivun vasemmassa yläkulmassa viitataan Mooseksen kirjan kertomukseen Joosefista. Tekstin mukaan Joosefin kaivoon heitto on ennusmerkki Kristuksen hautaan asettamisesta. Sivun oikeassa yläkulmassa on kertomus Joonan joutumisesta mereen. Lopuksi Joonan todetaan viittaavan Kristukseen, joka oli hautakammiossa kolme päivää ja yötä.

Vastaavasti Kristuksen ylösnousemusta esittävää keskuskuvaa kommentoivat kehyskuvat Vanhasta testamentista. Vasemmalla näemme sydänyöllä ylösnouseen Simsonin, joka kantaa irrottamiaan kaupungin kupariportteja. Tekstissä tapahtuman kerrotaan merkitsevän Kristusta, joka keskellä yötä mursi portin ja nousi haudasta. Samalla tavoin oikealle puolelle kuvattu petokalan suusta nouseva Joonan liittyy keskuskuvaan; kolmantena päivänä kala oksensi Joonan. Tapahtuma viittaa Kristukseen, joka kolmen päivän kuluttua nousi haudasta.

Kuvan ja tekstin vuorovaikutus

Kaikissa painolehdissä toistuu samanlainen rakenne, josta on havainnollinen kaavio teoksen johdannossa. Yläkulmissa Vanhan testamentin kuvia selittävät latinankieliset tekstit ovat niille varatuissa itsenäisissä ruuduissa. Niiden välissä on pylväikköön kuvattu vierekkäin kaksi miestä. Heidän viestinsä Vanhasta testamentista on kirjoitettu tekstinauhaan, joka usein laskeutuu heidän käsistään.

Sivun keskellä on kolme yhtä suurta, pylväiden ympäröimää kuvaa. Näissä Uuden testamentin ja sen molemmiin puolin sijoitettujen Vanhan testamentin tapahtumista kertovissa kuvissa ei ole tekstiä. Kolmiosaisen kuvasarjan alapuolella ovat tekstiruudut sekä tekstinauhat, jotka liittyvät pylväikköön kuvattuihin henkilöihin kuten sivun yläosassakin. Sivun alareunassa on kuvasarjaa otsikoiva teksti. Puupiirroksissa kirjalliset ja kuvalliset esitykset yhdistyvät pylväikön jäsentämäksi näyttämöksi. Vaikka teksteillä on itsenäinen asema, niiden ensisijainen tehtävä on selittää ja kommentoida kuvia.

***Biblia pauperum* osana eurooppalaista kulttuuria**

Johdantoluvussa Christina Sandquist Öberg esittelee lyhyesti *Biblia pauperumin* historiaa ja teoksen merkitystä osana aikakautensa eurooppalaista kulttuuria. Ensimmäiset *Biblia pauperumiksi* kutsutut käsikirjoitukset laadittiin tiettävästi Etelä-Saksassa 1200-luvulla. Suuren suosion ja levinneisyyden teos saavutti 1400-luvulla, kun uuden painotekniikan avulla alettiin monistaa puulaatalle kaiverrettuja kuvasarjoja. Teostyyppin myöhemmin saama nimitys *Biblia pauperum* esiintyy vain kahdessa säilyneessä keskiaikaisessa teoksessa.

Biblia pauperumiin liittyvien kuvasarjojen määrä on vaihdellut, jopa 50 kuvaesityksen kokonaisuuksia on säilynyt. Tässä julkaistuun näköispainokseen on valittu Ranskan kansalliskirjaston 1460-luvulta oleva teos, jonka 25 ensimmäistä lehteä on eri painoksesta kuin sen loppuosa. Viimeiset 15 puupiirroslehteä on väritetty. Olisikin ollut toivottavaa, että koko näköispainos olisi julkaistu

värikuvina. Nyt saamme käsityksen puupiirrosten värityksestä vain kansikuvan perusteella.

Sandquist Öberg tuo esille, miten *Biblia pauperumissa* käytetty typologinen selitysmalli eli vahvana jo varhaiskristillisessä traditiossa. Uuden testamentin teksteissä viitataan usein Vanhan testamentin profetioihin. Kuvataiteessa typologisia kuvaesityksiä tunnetaan 1000-luvun alkupuolelta. Myös myöhemmin keskiajalla laajalti levinneissä kuvateoksissa (kuten *Speculum Humanae Salvationis* ja *Concordantiae Caritatis*) oli käytössä sama typologinen esitystapa.

Tutkimuksissa on esitetty erilaisia hypoteeseja *Biblia pauperumin* alkuperäisestä tehtävästä. Sitä on pidetty muun muassa käsikirjana saarnan laatijoille. Teos on yhdistetty myös saarnaaviin fransiskaaneihin (*pauper*). Opetuksellisen käytön ohella sillä on ajateltu olleen hartauteen johdettava tehtävä.

Biblia pauperumilla oli keskiajalla huomattava vaikutus kirkkotaiteeseen. Teoksen kuvat ovat olleet joko suoraan esikuvina tai inspiraation lähteenä lukuisille kalkkimaalauksille, veistoksille ja lasimaalauksille Keski-Euroopassa ja Pohjoismaissa. Lisäksi sen kuvatekstejä on kopioitu kirkkojen seinille. Esimerkiksi Ruotsissa kirkkoja kuvittaneen Albertus Pictorin (n. 1440–1509) kalkkimaalauksissa on suoria sitaatteja *Biblia pauperumista*.

Christina Sandquist Öberg kertoo tämän julkaisun pääpainon olleen puupiirrosten kielessä, latinassa. Vaikka *Biblia pauperumista* on julkaistu useita näköispainoksia, tutkimuksia ja tulkintoja, hänen mukaansa niiden joukosta puuttuu luotettava perusta keskiajan tutkimukselle. Vaikealukuisten puupiirrosten tekstien tulkinnessa on aikaisemmin tapahtunut virheitä, jotka ovat voineet johtaa jopa teologisen sanoman väärintulkintaan.

Johdannon, näköispainoksen, puupiirrosten tekstien tulkinnan ja käännökseen sekä niihin liittyvien kommenttien lisäksi teoksessa on liitteenä taidehistorioitsija Pia Bengtsson Melinin artikkeli *Biblia pauperumista* ja keskiaikaisista kalkkimaalauksista, 'Biblia pauperum och senmedeltida kyrkmålningar. Något om bildbruk och influenser'. Artikkelissa tarkastellaan *Biblia pauperumin* vaikutusta ruotsalaiseen kuvatradiitioon ja varsinkin Albertus Pictorin kalkkimaalauksiin, joita hän maalasi 1400-luvun lopulla ja 1500-luvun alussa lähinnä Mälaren-järven ympäristön kirkkoihin. Vaikka *Biblia pauperumin* tekstisitaatteja on kopioitu suoraan Albertus Pictorin maalauksiin, Bengtsson Melinin mukaan teoksen kuvat ovat toimineet paremminkin innoituksen lähteenä kuin suorina esikuvina, joita olisi kopioitu. Pia Bengtsson Melin analysoi artikkelissaan myös *Biblia pauperumin* puupiirrosten kuvakerrontaa ja kuvarakennetta. Kuville voidaan hänen mukaansa löytää yhtymäkohtia esimerkiksi keskiaikaisiin alttarikaappeihin, joissa keskuskuvan päämotiivin molemmin puolin on maalaukset kaapin ovissa.

Bengtsson Melinin ansiokas artikkeli olisi voitu sijoittaa suoraan muun tutkimustekstin yhteyteen. Teos olisi voinut alkaa näköispainoksella ja sen tekstien käännöksillä, joita olisivat seuranneet tekstiselitykset. Näiden jälkeen olisi ollut luonteva paikka nykyistä johdantoa ehkä hieman laajemmalle tutkimustekstille sekä Pia Bengtsson Melinin artikkelille.

Tämän julkaisun ansiot ovat ennen kaikkea *Biblia pauperumin* puupiiirrosten tekstitulkinnoissa ja käännöksissä, jotka Christina Sandquist Öberg nimeääkin työnsä painopisteiksi. Teos voi toimia hyödyllisenä käsikirjana taide- ja kirkkohistoriallisessa tutkimuksessa. Vaikka *Biblia pauperumissa* kiinnittyy ensimmäisenä päähuomio kuviin, teksteillä on olennainen merkitys katseen ja kuvien tulkinnan ohjaajana.

Tuija Tuhkanen, FT
tuija.tuhkanen[at]gmail.com